

Introïtustekst

Wij zijn onverzoende mensen,
vandaar onze zorgen,
onze zelfzucht,
onze onvriendelijkheid,
ons wantrouwen,
vandaar onze onwaarheid en lafheid,
vandaar ook onze eenzaamheid,
en onze schuld.

Laat u verzoenen met God
laat hem over u rechtspreken.
Dan zult u niet alleen God
maar ook uw naaste vinden.

Dietrich Bonhoeffer

Lezingen

Jona 3: 1-10 (NBV)

Opnieuw richtte de Eeuwige zich tot Jona: 'Maak je gereed en ga naar Nineve, die grote stad, om haar aan te klagen met de woorden die ik je zeg.' En Jona maakte zich gereed en ging naar Nineve, zoals de Eeuwige hem opgedragen had. Nineve was een reusachtige stad, ter grootte van drie dagreizen. Jona trok de stad in, één dagreis ver, en riep: 'Nog veertig dagen, dan wordt Nineve weggevaagd!' De inwoners van Nineve geloofden God: ze riepen een vasten uit en iedereen, van hoog tot laag, hulde zich in een boetekleed. Toen de profetie de koning van Nineve bereikte, stond hij op van zijn troon, legde zijn staatsiegewaad af en ging, gehuld in een boetekleed, op de grond zitten. En hij liet in Nineve omroepen: 'Volgens bevel van de koning en zijn edelen is het niemand toegestaan te eten of te drinken, mens noch dier, rund noch schaap of geit. De dieren mogen niet grazen of water drinken. Iedereen, mens en dier, moet zich hullen in een boetekleed en luidkeels God aanroepen. Laat iedereen anders gaan leven en breken met het onrecht dat hij doet. Misschien dat God van gedachten verandert en op zijn besluit terugkomt; wie weet zal hij zijn woede laten varen, zodat wij niet te gronde gaan.' Toen God zag dat zij inderdaad anders begonnen te leven, kwam hij terug op wat hij bedreigd had hun aan te doen, en hij deed het niet.

Romeinen 3: 21-26 (Naardense BV)

21. Maar nu is buiten een wet om
rechtvaardiging door God
geopenbaard, betuigd door
de Wet en de profeten,

22. rechtvaardiging van Godswege
door het geloof van Christus,
voor allen die geloven.

Want er is geen onderscheid:

23. want allen hebben gezondigd
en zijn verstoken
van de glorie van God,

24. en worden gerechtvaardigd
om niet, uit zijn genade,
door de verlossing in Christus Jezus.
25. Hem heeft God tevoren aangewezen
als middel van verzoening door geloof,
in zijn bloed,
tot betoning van zijn rechtvaardiging
door de vergeving van de zonden
die tevoren zijn geschied
26. in het geduld van God,
voor de betoning van zijn rechtvaardiging
in het tijdsgewricht van nu,
zodat hij rechtvaardig blijft
ook als hij rechtvaardigt
wie leeft uit het geloof van Jezus.

Overweging

De klassieke verzoeningsleer is u wellicht bekend: Door zijn dood aan het kruis heeft Jezus de zonden van alle mensen op zich genomen en dat offer was noodzakelijk om de relatie tussen God en mens te herstellen. Voor sommigen is dit een troostende gedachte, anderen vinden het wreed en afgrijselijk. Helaas concentreert het theologische denken over verzoening zich vaak uitsluitend op dit dogma. En dat is jammer. Want “wij zijn onverzoende mensen”.¹ Hoeveel van het menselijk leed komt niet voort uit een staat van niet-verzoend zijn? In conflictgebieden wordt het leven van talloze mensen verwoest door meerdere partijen die onverzoenlijk tegenover elkaar staan. En hoe vaak lijden wij zelf niet, doordat we ons niet kunnen verzoenen met een ander, een bepaalde situatie of met onszelf? Een bredere blik op verzoening is daarom wenselijk.

Maar wat is verzoening precies? Het Nieuwe Testament gebruikt er twee verschillende woorden voor. Het ene heeft als grondbetekenis ‘gunstig stemmen’, het andere ‘een wederkerige verhouding scheppen’. Beide woorden zijn relationeel van aard. In essentie gaat verzoening om relatieherstel.² Om het opnieuw aangaan van de relatie na een breuk, kwetsuur of trauma. Daarmee gaat verzoening een stap verder dan vergeving. Dat je iemand vergeeft voor wat hij of zij je heeft aangedaan, betekent namelijk niet per se dat je erop zit te wachten om samen een kopje koffie te gaan drinken. Terwijl het bij verzoening precies daar om gaat, om het opnieuw oppakken van de relatie. Dat betekent overigens niet dat de wonden vergeten worden. Dat de littekens niet zichtbaar mogen zijn. In die zin is verzoening iets wezenlijk anders dan zand erover. Je kan ergens wel zand over gooien, maar dat betekent niet dat het er onder de oppervlakte niet meer is. Het beste wat er volgens de relatietherapeut Sue Johnson kan gebeuren in het geval van relatietrauma, is dat de kwetsuren onderdeel worden van het verhaal van de relatie, dat de littekens tekens worden van vernieuwing en verbinding.

Het is echter moeilijk om zover te komen, om de weg van verzoening te gaan. Dat komt allereerst doordat verzoening, volgens de theoloog Pollefeyt, altijd gepaard gaat met een innerlijk conflict. Enerzijds verlangen we naar vernieuwing, verbinding, samen verdergaan. Anderzijds naar vergelding, of op zijn minst naar erkenning voor onze pijn. Aan beide kanten moet recht worden gedaan, en dat is lastig. Vaak ervaren mensen weinig ruimte voor gevoelens van woede en verdriet. Maar even vaak blijven ze de boosheid en de pijn alsmaar voeden. In beide gevallen is balans zoek. Bovendien kan verzoening ervaren worden als een morele opdracht, en dat is het

---

¹ Deze woorden worden toegeschreven aan Bonhoeffer. De oorspronkelijke bron heb ik niet kunnen achterhalen.

² Deze alinea is gebaseerd op het werk de Leuvense theologen Didier Pollefeyt en Roger Burggraave en het werk van de Canadese priester en psycholoog Jean Monbourquette.

niet. Herstel van de relatie is niet altijd verstandig, en soms is verzoening te veel gevraagd. We willen het wel, maar kunnen het niet.

Verzoening is niet iets wat moet, niet iets wat kan worden afgedwongen maar kan alleen in vrijheid plaatsvinden. Een derde moeilijkheid is dat er in theologische werken vaak een scherp onderscheid gemaakt wordt tussen slachtoffer en dader, terwijl wij in de praktijk toch vaak dader en slachtoffer tegelijkertijd zijn. De kwetsingen hebben over en weer plaatsgevonden. Wij kunnen de ander niet horen, omdat wij onszelf nog niet gehoord voelen.

Omdat verzoening zo'n ingewikkeld proces is, wordt er vaak beroep gedaan op een derde partij, zoals een gemeenschappelijke kennis, een mediator of een therapeut. Iemand door wie beide partijen zich gehoord en gezien voelen, waardoor zij - hopelijk - weer in staat zijn om naar elkaar te luisteren en verantwoordelijkheid te nemen voor hun fouten. Niet alleen mensen, ook rituelen kunnen als zo'n derde fungeren. Een mooi voorbeeld zijn de dagen van inkeer en berouw tussen het Joods Nieuwjaar en Grote Verzoendag. Dan staan mensen stil bij hun tekortkomingen en vragen vergiffenis aan elkaar. Zo'n periode kan verzoening faciliteren.³ Een poging doen om de relatie weer op te vatten na een breuk is eng. Je weet niet immers hoe de ander die poging zal ontvangen. Maar als je je gezamenlijk in een tijd van inkeer en berouw bevindt, is de drempel misschien lager. Je poging zal niet helemaal uit de lucht komen vallen. En de kans op een open gesprek is groter wanneer je je beide bewust bent van je eigen onvolkomenheden. Beide partijen zullen eerder in de juiste *mindset* zijn.

Dit ritueel laat nog iets anders zien. De dagen van berouw en inkeer gaan namelijk vooraf aan de dag waarop verzoening tussen God en mens plaatsvindt, aan Jom Kippoer. Dit toont dat verzoening tussen mensen onderling nauw samenhangt met de verzoening tussen God en mens. Dat is misschien omdat wij, wanneer wij zondigen tegenover anderen, ook zondigen tegenover God. De Hebreeuwse en Griekse woorden voor 'zondigen' (חט and αμαρτανω) werden oorspronkelijk gebruikt voor een pijl die z'n doel mist. In essentie gaat zonde dus over het missen van je doel, niet doen waartoe je bedoeld bent. En als wij onrecht doen, doen wij niet waartoe God ons bedoeld heeft. Als wij anderen schaden, verandert er misschien ook iets in onze relatie met God. En ook dat behoeft herstel. In niet-religieuze termen zou je kunnen zeggen dat we, wanneer we de stem van ons geweten negeren, weer opnieuw met onszelf in het reine moeten komen.

Op Grote Verzoendag wordt de relatie tussen God en mens hersteld. Op die dag wordt in de synagoge het boek Jona gelezen. In hoofdstuk 3 lezen we dat de inwoners van Nineve anders gaan leven na Jona's waarschuwingen. Toen God zag dat zij hun leven beterden, kwam hij terug op zijn dreigement om de stad te verwoesten. Het Hebreeuws gebruikt hier tweemaal het woord omkeren (שוב): De mensen keren zich af van hun slechte pad, God van zijn dreigement. Zij keren zich als het ware weer naar elkaar toe, de relatie vindt doorgang. Opvallend is hier dat de mens de eerste stap zet. De inwoners van Nineve erkennen hun fouten en gaan anders leven, en daarop keert God zich om. Verzoening tussen mensen onderling gaat hier vooraf aan verzoening tussen God en mens. Die gedachte komen we in verschillende religies tegen. In het Jodendom wordt Grote Verzoendag voorafgegaan door een periode waarin mensen elkaar om vergiffenis vragen. In de Islam moeten aanstaande pelgrims voor zij afreizen naar Mekka eerst vergeving vragen aan de mensen in hun omgeving. En in het Christendom bidden wij: "Vergeef ons onze schuld, zoals ook wij onze schuldenaars vergeven." Door in het reine te komen met de mensen om ons heen kunnen we de relatie met God herstellen.

De klassieke verzoeningsleer biedt een ander perspectief: Het is niet nodig om de relatie met God te herstellen, omdat die al hersteld is. Door de dood van Christus. Het gaat mij er hier niet om of de dood van Jezus daarvoor nu noodzakelijk was of niet, maar om het idee dat de relatie tussen

---

³ Deze gedachte is ontleend aan de overweging van Japke van Malde, gehouden te Ekklesia Leiden op 6 oktober 2019.

God en mens geen herstel behoeft, om het idee dat wij al vergeven zijn. In de brief aan de Romeinen schrijft Paulus: “Allen hebben gezondigd (...) en worden gerechtvaardigd om niet, uit zijn genade.” Ondanks al onze onvolkomenheden, worden wij door God als rechtvaardige aangenomen. Zonder dat wij daar iets voor hoeven doen. Je zou dat kunnen opvatten als een vrijbrief voor laksheid, voor het niet hoeven nemen van verantwoordelijkheid, maar dat bedoelt Paulus denk ik niet. Hij schrijft immers ook dat God díe mensen als rechtvaardige aanneemt die leven vanuit het geloof van Jezus Christus. Niet het geloof in Jezus, maar ván Jezus. Het geloof dat kwaad niet met kwaad vergolden hoeft te worden maar dat er een andere weg mogelijk is, waarbij wij elkaar met liefde en zonder oordeel tegemoet treden. Paulus gebruikt in deze context de metafoor van de slavenmarkt.⁴ Net zoals slaven in de Oudheid vrijgekocht konden worden van hun meester, zijn wij vrijgekocht van onze zonden. Dat betekent niet dat we niets fout hebben gedaan of geen verantwoordelijkheid hoeven te nemen, maar dat het niet Gods bedoeling is dat wij als slaaf leven. Bewustzijn van onze fouten is belangrijk, maar het is niet de bedoeling dat het ons dusdanig beheerst dat het ons gevangen houdt, ons klem zet.

We hoeven denk ik niet te kiezen: het ene perspectief benadrukt dat wij als mens in het reine kunnen komen met God door onze eigen fouten te erkennen, anders te gaan leven en vergeving te vragen aan de mensen tegenover wie we tekortgeschoten zijn. Het andere dat het niet de bedoeling is dat wij in beslag genomen worden door gedachten aan onze onvolkomenheden, maar dat wij in vrijheid mogen leven. Dat wij altijd opnieuw mogen beginnen. Beide perspectieven vullen elkaar aan: Zowel God als mens kunnen als het ware een poging tot verzoening doen, een stap nemen om de relatie te herstellen.

Verzoening tussen mensen onderling blijft een ingewikkeld, weerbarstig proces waar geen gemakkelijke oplossing voor bestaat. Maar het besef dat wij met God verzoend zijn, kan ons misschien helpen. Wanneer we blijven hangen in verwijten aan de ander of aan onszelf, draait alles nog om ons. Maar leven vanuit de gedachte dat de ander en wijzelf in Gods ogen niet samenvallen met onze fouten, kan ruimte scheppen.

Ruimte om naar elkaar te luisteren, om recht te doen aan ieders pijn en om verantwoordelijkheid te nemen voor onze fouten. Dat kan misschien een opening bieden om samen verder te gaan. Niet in de zin van zand erover, maar met littekens als tekens van hernieuwde verbinding. Vandaar Bonhoeffers oproep: “Laat u verzoenen met God. Dan zult u niet alleen God, maar ook uw naaste weer vinden.” Amen.

Amen

Ekklesia Leiden
Rapenburg 100
2311GA Leiden
www.ekkesialeiden.nl
info@ekkesialeiden.nl

---

⁴ Zie het boek Verzoening: bijbelse notities bij een omstreden thema van Cees den Heyer.